УДК 657:336.22:658
JEL Classification: M41, H25, M10
DOI: https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-09-01

РОЗРАХУНКИ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ

SETTLEMENTS WITH BUYERS AND CUSTOMERS AS AN OBJECT OF ACCOUNTING AND TAXATION

Міньковська А. В.
Кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
м. Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0002-9414-4210

Чернецька О. В.
Кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
м. Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0002-4691-636X

Гавриш В. О.
Магістрант,
факультет обліку і фінансів,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
м. Дніпро, Україна

Alyona Minkovska
PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting,
Taxation and Management Financial and Economic Security,
Dnipro State Agrarian and Economic University,
Dnipro, Ukraine

Olga Chernetska
PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting,
Taxation and Management Financial and Economic Security,
Dnipro State Agrarian and Economic University,
Dnipro, Ukraine

Vladyslav Havrysh
Graduate Student,
Dnipro State Agrarian and Economic University,
Dnipro, Ukraine

У статті досліджено місце розрахунків з покупцями і замовниками в системі обліку і оподаткування суб'єкта підприємництва. Виокремлено проблемні аспекти обліку розрахунків з покупцями і замовниками в системі управління дебіторською заборгованістю. Акцентовано увагу на необхідності побудови ефективної системи обліку розрахунків з покупцями і замовниками як інформаційної бази для розробки оптимальних управлінських рішень в умовах кризи неплатежів ділових партнерів. Наголошено на процесі оподаткування ділових відносин суб'єкта підприємництва з покупцями і замовниками в частині податку на додану вартість. Підсумовано доцільність постійного аналізу та контролю розміру й термінів дебіторської заборгованості, що дозволить оптимізувати договірні відносини з покупцями і замовниками в частині погашення дебіторської заборгованості та нарахування податкового зобов'язання. Перспективою подальших досліджень визначено розробку алгоритму дій з антикризового управління дебіторською заборгованістю покупців та замовників.

Ключові слова: *розрахунки; покупці; замовники; облік; оподаткування; дебіторська заборгованість; управління; суб'єкт підприємництва.*

The article examines the place of settlements with buyers and customers in the system of accounting and taxation of the business entity. It is emphasized that for accounting and taxation specialists, such calculations are a separate object of control and management, as they have an impact (both positive and negative) on economic processes and the efficiency of activities. It is noted that there may be reasons of an objective and subjective nature that delay or make it impossible to pay off debts by buyers and lead to corresponding challenges in the management system at the enterprise. The research of specialists on the organizational aspects of accounting and taxation in the system of managing receivables of buyers of products, goods and customers of works and services was analyzed. Problematic aspects of accounting for payments with buyers and customers in the accounts receivable management system are singled out. Attention is focused on the need to build an effective accounting system for payments with buyers and customers as an information base for developing optimal management solutions in the context of a crisis of non-payment by business partners. Emphasis is placed on the process of taxation of business relations of an entrepreneur with buyers and customers in terms of value added tax. Generalized the process of forming business relations with business partners regarding the sale of products, performance of works and services; the place of accounting and taxation of settlements with buyers and customers in the anti-crisis management system is determined. The expediency of constant analysis and control of the amount and terms of receivables is summarized, which will allow to optimize contractual relations with buyers and customers in terms of repayment of receivables and calculation of tax liability from value added tax. Attention is focused on the expediency of forming accounting data with the required level of detail and the use of modern analytical tools, including IT - tools. The development of an algorithm of actions for anti-crisis management of receivables of buyers and customers is defined as the perspective of further research.
Key words: *settlements; buyers; customers; accounting; taxation; receivables; management; business entity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Кожен суб'єкт підприємництва має взаємовідносини з контрагентами. Одним з видів таких взаємовідносин є розрахунки з покупцями продукції, товарів, замовниками робіт та послуг. Для фахівців з обліку і оподаткування такі розрахунки є окремим об'єктом контролю та управління, оскільки мають вплив (як позитивний, так і негативний) на господарські процеси та ефективність діяльності. З однієї сторони, процес реалізації продукції, товарів покупцям, а також процес надання послуг чи виконання робіт замовникам зумовлює отримання доходу з логічним завершенням договірних взаємовідносин - відповідним надходженням грошових коштів від покупців або отримання економічних вигід іншим шляхом. Водночас можуть виникнути причини об'єктивного і суб'єктивного характеру, які затримують або взагалі унеможливлюють погашення заборгованості покупцями, отже, зумовлюють відповідні проблемні аспекти та виклики в системі управління на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання щодо проблемних аспектів обліку розрахунків з покупцями і замовниками перебувають в колі постійної уваги фахівців. Зокрема, дослідження Долішні Т. І. та Озар Т. С. [1] спрямовано на організаційні аспекти побудови обліку дебіторської заборгованості. Розрахунки з покупцями та замовниками з точки зору обліку системно аналізували Жарнікова В. В. [2], Слепченко В. та Скрипник М. [7], Сливка Я. В., Щербан М. Д., Кондратюк, М. Ф. [8]. На важливості аналітичних і контрольних процедур щодо розрахунків з покупцями і замовниками наголошували Макаренко А. П., Кучкіна Д. Д. [4], Поліщук О. М., Бобко В. В., Мельник В. В. [5].

Вчені Ковальчук Т. М., Урсуляк Д. В. [3] акцентують увагу на проблемах суб'єктів підприємництва, пов'язаними з кризою неплатежів, тому важливого значення набуває пошук напрямків удосконалення інформаційного забезпечення системи антикризового управління дебіторською заборгованість (цьому присвячено працю Попової В. Д. та Кузь В. І. [6]).

Важливість теми дослідження підкреслюють публікації в закордонних джерелах. Зокрема, Т. Гайдучок, І. Сисоєва, С. Василишин, А. Лисюк, О. Кундря-Висоцька та А. Костирко [9] аналізують питання обліку і контролю розрахунків з бізнес-партнерами в кризових умовах підприємництва (в тому числі, пов'язаними з карантином Covid-19). Фахівці Л. Федоришина та К. Попович-Зубчинська наголошують на необхідност іімплементації обліку і контролю розрахунків з покупцями і замовниками в систему менеджменту на підприємстві.

Пітримуємо думку Жарнікової Валерії [2], що «основна мета системи розрахунків з покупцями — гарантоване виконання зобов'язань покупців перед постачальниками в оптимальний для двох сторін проміжок часу між моментом передачі товарів, робіт, послуг та отримання коштів». Макаренко А. та Кучкіна Д. [4] зазначають, що «здійснюючи відвантаження товарів, продукції, або надаючи послуги та виконуючи роботи, кожне підприємство прогнозує отримати грошові кошти за ці блага».

Слепченко Валентина та Скрипник Маргарита [7] наголошують, що «розрахунки з контрагентами мають динамічний характер, а тому потребують постійного контролю і впливу з боку

управлінського персоналу у загальній системі менеджменту підприємства». Цієї думки дотримується і Макаренко А. та Кучкіна Д. [4], тому акцентують, що «задля забезпечення максимального дотримання платіжної дисципліни необхідно сформувати оптимальний облік таких розрахунків». Підтримуємо думку Жарнікової Валерії [2], що «розрахунки між юридичними і фізичними особами, передбачають виникнення зобов'язань по сплаті податків».

Аналіз останніх публікацій показує увагу фахівців на зазначений об'єкт обліку і оподаткування з огляду на наявність проблемних аспектів в системі управління дебіторською заборгованістю покупців продукції, товарів та замовників робіт і послуг, що визначає актуальність теми дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є проаналізувати розрахунки з покупцями і замовниками як об'єкт обліку і оподаткування в системі управління дебіторською заборгованістю.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку Поліщука Олега, Бобко Валентини, Мельника Владислава, «сучасний стан розрахунків підприємств характеризується незадовільним рівнем платіжної дисципліни суб'єктів економічної діяльності та вимагає посилення їх контролю як із боку органів державної влади у сфері реалізації економічної політики, так і з боку самих підприємств» [5, с. 276]. Вищезгадані вчені наголошують, що причиною скрутного положення суб'єктів підприємництва є проблема неплатежів ділових партнерів. Саме облік забезпечує формування інформаційної бази для прийняття управлінських рішень щодо виходу підприємства з кризових ситуацій, зокрема, завдяки антикризовому управлінню дебіторською заборгованістю.

Фахівці Макаренко А. П., Кучкіна Д. Д. підкреслюють важливість відображення розрахунків з покупцями і замовниками в системі обліку з огляду на те, що «отримуючи кошти за реалізовану продукцію, підприємство здійснює виплату заробітної плати працівникам, розраховується з бюджетом, а також зі своїми кредиторами» [4, с.30-31]. Отже, в будь-який момент має бути актуальна інформація щодо стану таких розрахунків для виявлення проблемних аспектів та швидкого пошуку оптимальних шляхів їх вирішення. На цьому акцентують і Слепченко Валентина та Скрипник Маргарита: «Облік та контроль дебіторської заборгованості є одним з ключових завдань у вирішенні проблем, що виникають під час поточного управління підприємствами» [7].

Фахівці виділяють проблемні аспекти обліку розрахунків з покупцями і замовниками в системі управління дебіторською заборгованістю, що узагальнено на рис. 1

Рис. 1. Проблемні аспекти обліку розрахунків з покупцями і замовниками в системі управління дебіторською заборгованістю

Джерело: [7]

Вчені відзначають, що в сучасних умовах компанії на перший план висувають задоволення власних потреб і порушують виконання фінансових зобов'язань перед партнерами [10, с.6]. Фахівці Поліщук Олег, Бобко Валентина та Мельник Владислав також відзначають наявність проблеми

неплатежів і наголошують, що «важливою умовою підтримки оптимального рівня ліквідності і платоспроможності господарств, що працюють в умовах ринку, є ефективне управління дебіторською заборгованістю» [5, с.276]. Вчені Попова В.Д. та Кузь В.І. як проблемний аспект зазначають потребу в релевантній аналітиці інформаційних ресурсів. На їх думку, «аналітичне розмежування сукупності даних передбачає класифікацію об'єктів та процесів, що дає змогу краще зрозуміти їх сутність та принципи функціонування» [3, с. 105]. Підтримуємо думку Сливки Я. В., Щербан М. Д. та Кондратюка М. Ф., що «деталізація даних бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками в частині його складових та ролі в кругообігу капіталу підприємства дозволить приймати виважені управлінські рішення щодо вибору варіативності форм платежів, розподілу накладних витрат, диверсифікації ризиків» [8].

Долішня Тетяна та Озар Тетяна підкреслюють, що «важливим аспектом є не просто зменшити суму простроченої дебіторської заборгованості, а й не втратити покупців і збільшити обсяг реалізації товарів» [1, с.216]. Тому актуальності набуває «підвищення якості обліково-аналітичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємств» [5, с.276], особливо в сучасних діджитал - умовах підприємництва, оскільки процеси автоматизації, розвиток Інтернет – технологій потребують адаптації та уточнення обліку розрахунків з покупцями до сучасних потреб [2, с.49].

Актуальність облікового забезпечення розрахунків з покупцями і замовниками зумовлена також тим, що розрахунки з покупцями і замовниками виступають об'єктом оподаткування в частині податку на додану вартість. Суб'єкт підприємництва отримує дохід від реалізації продукції покупцям, виконання робіт та надання послуг замовникам. В цьому випадку виникає податкове зобов'язання з ПДВ. Фахівці Слепченко Валентина та Скрипник Маргарита наголошують на тому, що «якщо покупець перерахував передоплату за товари або послуги і випадково переплатив, то підприємство повинно сплатити податки на всю цю суму, а не на ту суму, що буде поставка товару або надання послуг» [7]. Отже, підприємство як суб'єкт оподаткування має постійно аналізувати та контролювати дебіторську заборгованість (об'єкт оподаткування). Погоджуємось з думкою Поліщук Олега, Бобко Валентини та Мельник Владислава, що «чітка організація обліку розрахунків із дебіторами безпосередньо впливатиме на прискорення кругообігу оборотних активів і своєчасне надходження грошових коштів від реалізації виробленої продукції та наданих послуг» [5, с.278]. Це дозволить оптимізувати договірні відносини з покупцями і замовниками в частині погашення дебіторської заборгованості та нарахування податкового зобов'язання.

У окремих роботах, зокрема у [3, 9] наголошено на проблемах оподаткування взаємовідносин з діловими партнерами в умовах ризикованого бізнесу, наголошуючи, що «в умовах карантину дедалі більшого розголосу набуває питання ризиковості платників податку на додану вартість» [3, с.45]. Тому, облік має забезпечувати акумуляцію інформації щодо покупців і замовників з різним рівнем деталізації, що дасть можливість проводити аналітичні процедури для прогнозування ймовірності кризи неплатежів [9, с. 143-144].

Місце розрахунків з покупцями і замовниками в системі обліку і оподаткування суб'єкта підприємництва схематично узагальнено на рис. 2

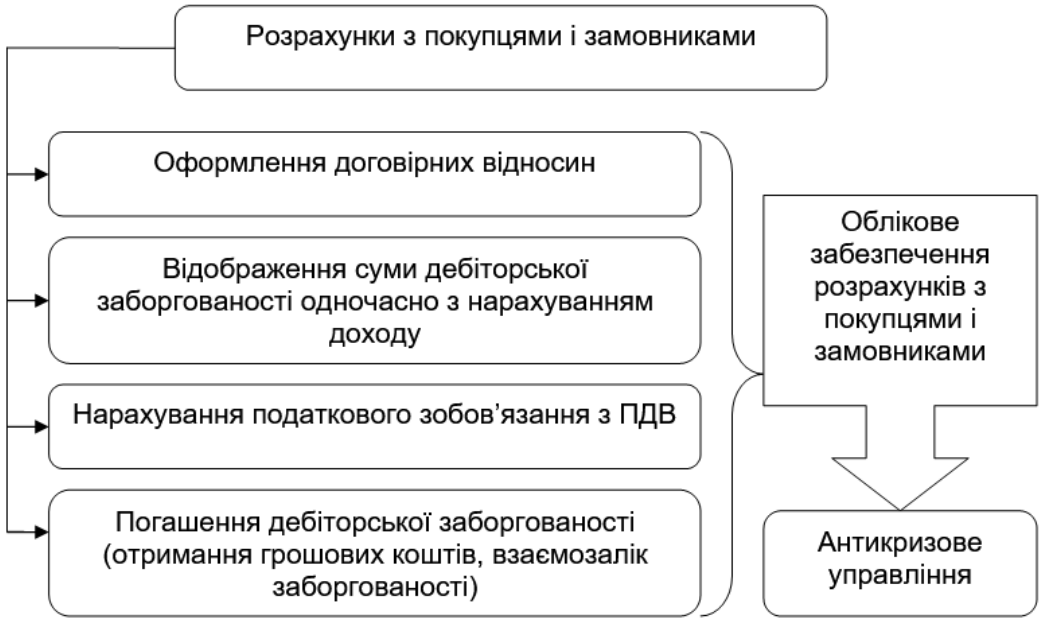

Рис. 2. Місце розрахунків з покупцями і замовниками в системі обліку і оподаткування суб'єкта підприємництва

Джерело: побудовано авторами

Як бачимо з наведеної схеми, в системі обліку відображаються всі етапи ділових відносин з бізнес-партнерами щодо реалізації продукції, виконання робіт та послуг, в тому числі і процес оподаткування в частині податкового зобов'язання з ПДВ. Аналітика достовірних і своєчасних даних щодо розрахунків з покупцями і замовниками забезпечить менеджерів необхідною інформацією для прийняття обгрунтованих управлінських рішень для побудови таких партнерських відносин, які забезпечать виконання договірних зобов'язань з максимальною ефективністю для обох сторін.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, розрахунки з покупцями і замовниками в сучасних умовах кризи неплатежів є викликом системі управління на підприємстві. Облікове забезпечення ділових відносин з покупцями продукції, замовниками послуг та робіт тісно пов'язано з процесом оподаткування цих відносин в частині податку на додану вартість. Розробка алгоритму дій з антикризового управління дебіторською заборгованістю покупців та замовників має будуватись на облікових даних з необхідним рівнем деталізації, застосуванні сучасного аналітичного інструментарію, в тому числі IT-засобами, що становить перспективу подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Dolishnya, T. I., & Ozar, T. S. (2022). Orhanizatsiia obliku debitorskoi zaborhovanosti [Organization of accounts receivable]. *Prychornomorski ekonomichni studii - Black Sea Economic Studies*, 74, 216-220. DOI: https://doi.org/10.32843/bses.74-32 [in Ukrainian].

2. Zharnikova, V. V. (2018). Oblik rozrakhunkiv z pokuptsiamy: systematyzatsiia pohliadiv ta perspektyvy doslidzhen [Accounting for settlements with buyers: systematization of views and research perspectives]. *Yevropeiskyi naukovyi zhurnal ekonomichnykh ta finansovykh innovatsii - European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations*, 2, 48-63. DOI: https://doi.org/10.32750/2018-0206 [in Ukrainian].

3. Kovalchuk, T. M., & Ursuliak, D. V. (2021). Oblik rozrakhunkiv z pokuptsiamy ta zamovnykamy v umovakh ryzykovosti [Accounting of settlements with buyers and customers in conditions of risk]. *Zbirnyk naukovykh prats ΛΌΗΟΣ - Collection of scientific papers ΛΌΓΟΣ*, (1), 45-47. DOI: https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/17249/15192 [in Ukrainian].

4. Makarenko, A. P., & Kuchkina, D. D. (2020). Udoskonalennia audytu rozrakhunkiv z pokuptsiamy ta zamovnykamy na pidpryiemstvi [Improvement of the audit of settlements with buyers and customers at the enterprise]. *Investytsii: praktyka ta dosvid - Investments: practice and experience*, (2), 29–35. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.2.29 [in Ukrainian].

5. Polishchuk, O. M., Bobko, V. V., & Melnyk, V. V. (2020). Oblikovo-analitychne zabezpechennia rozrakhunkiv iz debitoramy [Accounting and analytical support for settlements with debtors]. *Infrastruktura rynku - Market infrastructure,* (50), 276-279. DOI: https://doi.org/10.32843/infrastruct50-46 [in Ukrainian].

6. Popova, V. D., & Kuz, V. I. (2020). Udoskonalennia obliku debitorskoi zaborhovanosti u konteksti formuvannia informatsiinoho zabezpechennia upravlinnia platospromozhnistiu subiekta hospodariuvannia [Improvement of accounts receivable in the context of the formation of information support for management of the solvency of the economic entity]. *Infrastruktura rynku - Market infrastructure*, (4(21)), 104-109. DOI: https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-4-18 [in Ukrainian].

7. Slepchenko, V., & Skrypnyk, M. (2021). Metodyka obliku rozrakhunkiv pidpryiemstva z pokuptsiamy ta zamovnykamy [The method of accounting for the company's settlements with buyers and customers]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and society*, (29). DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-4 [in Ukrainian].

8. Slyvka, Ya. V., Shcherban, M. D., & Kondratiuk, M. F. (2023). Bukhhalterskyi oblik rozrakhunkiv z pokuptsiamy ta zamovnykamy: istorychnyi ekskurs [Accounting of settlements with buyers and customers: a historical excursion]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriia: ekonomika ta upravlinnia - Problems of modern transformations. Series: Economics and Management*, (7). DOI: https://doi.org/10.32843/infrastruct50-46 [in Ukrainian].

9. Haiduchok, T., Sysoieva, I., Vasylishyn, S., Lysiuk, A., Kundrya-Vysotska O., & Kostyrko, A., (2020). Accounting and control of settlements with counterparties under the conditions of quarantine measures. I*nternational Journal of Advanced Research in Engineering and Technology (IJARET)*, (11, Issue 5), 141-152. DOI: 10.34218/IJARET.11.5.2020.016.

10. Fedoryshyna, L., & Popovych-Zubchynska, K. (2020). Accounting and analysis of settlements with suppliers and contractors. *Magyar Tudományos Journal*, (41), 6-19. Retrieved from https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35810/1/Magyar%20Tudoma%CC%81nyos%20Journal.%20%28Budapest%2C%20Hungary%29.%202020.%20%E2%84%96%2041.%20.pdf.